

การบวชในพระพุทธศาสนา

อำนาจ ปักขาสุข

การบวชเป็นพระภิกษุเป็นประเพณีสืบเนื่องในพระพุทธศาสนาที่คนไทยถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน โดยพุทธศาสนิกชนไทยเชื่อว่าการบวชนอกจากจะเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวสืบไปแล้ว ยังเป็นการสร้างอานิสงส์ให้แก่บิดามารดา ตลอดจนจนเป็นการปลุกฝังให้ผู้บวชได้เรียนรู้หลักของพระพุทธศาสนาเพื่อจะได้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอีกด้วย ดังนั้นการบวชจึงเป็นเรื่องสำคัญของชีวิตผู้ชายไทยทุกคน โดยเมื่อถึงวัยอันสมควรคือมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์จะบวชเป็นพระภิกษุประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

คำว่า “บวช” มาจากภาษาบาลีว่า “ปพฺพชฺชา” ซึ่งแปลว่า เว้นจากกิจการของผู้ครองเรือน ออกจากการครองเรือนไปบำเพ็ญพรต¹ แต่คำว่าบวชในภาษาไทยนั้นหมายถึงทั้งการบวชเป็นพระ และการบวชเป็นสามเณร ดังนั้นจึงใช้คำว่า “อุปสมบท” ซึ่งมาจากภาษาบาลีว่า “อุปสมฺปทา” หมายถึงการบวชเป็นพระภิกษุ เรียกการบวชเป็นพระ และใช้คำว่า “บรรพชา” เรียกการบวชเป็นสามเณร เพื่อระบุความหมายให้เฉพาะเจาะจงลงไป

ความเป็นมาของการบวชในพระพุทธศาสนา

คนอินเดียในสมัยพุทธกาลพอใจสละทรัพย์สมบัติ ยศศักดิ์ และความสุขส่วนตัว ออกบวชในลัทธิต่าง ๆ เพราะเชื่อว่าเป็นการบำเพ็ญกุศลอย่างหนึ่งเพื่อให้เกิดปัญญาหรือสัจธรรมจนสามารถสั่งสอนให้ประชาชนปฏิบัติตามได้ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าที่ทรงสละความสุขทางโลกเสด็จออกบวชจนได้เป็นพระบรมศาสดาของศาสนาพุทธ

ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จออกบวช พระองค์มีความสุขสมบูรณ์ มีพระราชอำนาจอันยิ่งใหญ่ไพศาล และพร้อมด้วยข้าทาสบริวาร หากแต่พระองค์ไม่ทรงปรารถนาที่จะเป็นใหญ่ในอาณาจักรแห่งโลก พระองค์ทรงเบื่อหน่ายและหดหู่พระทัยโดยเฉพาะเมื่อได้ทอดพระเนตรเห็นความแก่ ความเจ็บไข้ และความตาย ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ แม้แต่พระองค์เอง จนกระทั่งพระองค์ทอดพระเนตรเห็นสมณเพศผู้ประกอบด้วยอากัปภิกิริยาที่สงบเสงี่ยมเป็นที่น่าศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น จึงทำให้พระองค์พอพระทัยมากและทรงตัดสินใจบวชอย่างแน่วแน่ที่จะเสด็จออกบวช เพื่อแสวงหาโมกขธรรมคือธรรมอันเป็นเครื่องหลุดพ้นทั้งปวง

¹ธรรมปาวาโมทย์, รวบรวม, บวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง คู่มือสำหรับพระแท้, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : ลิเบอร์ตี้ เพรส 2535), 43.

ในเวลาเที่ยงคืนของวันเพ็ญเดือน 8 ขณะที่พระพุทธเจ้ามีพระชนมายุได้ 29 พรรษา พระองค์เสด็จทรงม้ากัณฐกะพร้อมด้วยนายฉันทะออกจากพระนครสู่มังเมาน้ำ ออโนมาเพื่อออกบวช ครั้นเสด็จถึงริมฝั่งแม่น้ำ ออโนมา ทรงเปลี่ ่องเครื่องทรงอย่างกษัตริย์มอบให้นายฉันทะนำกลับสู่พระนคร ทรงดำริจะตัดพระโมฬีก็มีพระขรรค์แก้วตกลงมาจากอากาศ พระองค์จึงคว้าพระขรรค์แก้วด้วยพระหัตถ์ขวา จับพระเศศโมฬีด้วยพระหัตถ์ซ้าย ทรงอธิษฐานว่า “ถ้าข้าพเจ้าจักได้เป็นพระสัพพัญญู จงให้ตัดผมขาดพร้อมกันให้เหลือเพียง 2 องค์ดี แล้วอย่ายาวอีก” เมื่อทรงอธิษฐานแล้วก็ตัดพระเศศโมฬีซึ่งก็ขาดออกดังทรงอธิษฐาน

หลังจากนั้น ทรงอธิษฐานอีกว่า “ถ้าข้าพเจ้าจักได้เป็นพระสัพพัญญู จงอย่าให้เส้นผมตกลงมาจากอากาศ” แล้วก็โยนพระเศศขึ้น ไป พระอินทร์ก็ทรงรับไว้ด้วยผอบแก้วแล้วอัญเชิญขึ้น ไปไว้ในพระจุฬามณีเจดีย์ที่ดาวดึงส์ ขณะนั้น สมุฏิการมมหาพรหมผู้ เป็นอนตคามิซึ่งเคยเป็นสหายของพระพุทธเจ้าในครั้งศาสนาพระพุทธรักสสปะ ก็นำเอาทิพยบริขารที่ 8 อันเกิดที่ต้นกัลปพฤกษ์ในพรหมโลก คือ ไตรจีวร บาตร มีดตัดเล็บ กล่องเข็ม ผ้ารัดเอว ผ้ากรองน้ำ ลงมาถวายทันที แล้วรับเอาผ้านุ่งห่มของพระพุทธเจ้าขึ้น ไปบวจรูไว้ที่พระเจดีย์ในพรหมโลก²

การเสด็จออกบวชของพระพุทธเจ้าเป็นนิมิตหมายอันดีของการเริ่มต้นพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ เมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้วได้เสด็จไปแสดงหลักธรรมแก่พวกปัญจวัคคีย์เป็นกลุ่มแรกเพราะเห็นว่าพวกปัญจวัคคีย์มีอุปการะแก่พระองค์มากในคราวที่ทรงบำเพ็ญเพียร โดยเฉพาะพระอัญญาโกณฑัญญะซึ่งเป็นหัวหน้าปัญจวัคคีย์ปรารถนาจะฟังธรรมก่อนใครทั้งสิ้น พระองค์ได้ทรงแสดงพระธรรมจักรกับปวัตตสูตรเป็นพระธรรมเทศนาแก่นักบวชแรกแก่ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี จนพระอัญญาโกณฑัญญะสำเร็จเป็นพระอรหันต์เป็นองค์แรก และได้ขอบวชเป็นพระสาวกในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “เอहि ภิกขุ เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด เราได้แสดงธรรมดีแล้ว จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำให้สิ้น นทุกข์โดยชอบเถิด พระอัญญาโกณฑัญญะจึงเป็นพระภิกษุองค์แรกในพระพุทธศาสนา พร้อมด้วยพระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะ และพระอัสสชิ ตามลำดับ การบวชวิธีนี้เรียกว่า “เอहि ภิกขุ อุปสัมปทา”

ต่อมาพระสาวกได้เดินทางไปประกาศพระศาสนาและเผยแผ่หลักพุทธธรรมจนมีผู้ ศรัทธาเลื่อมใสขอบวชต่อพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมาก เป็นเหตุให้พระองค์ต้องประทานอนุญาตให้พระสาวกผู้ เป็นอรหันต์เป็นผู้ บวชให้ได้ โดยที่ผู้ บวชเพียงแต่ปลงผมนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ แล้วเปล่งวาจาแสดงตนเข้าถึงไตรสรณคมน์ต่อหน้าพระสาวกผู้ เป็นอาจารย์ ผู้ นั้นก็ได้ชื่อว่าเป็นภิกษุโดยสมบูรณ์ การบวชด้วยวิธีนี้ เรียกว่า “ติสรณคมณุปสัมปทา”

²สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **หลักพุทธประวัติ เล่ม 1** (พระนคร : โรงพิมพ์ ส. ธรรมภักดี, 2499), 111, อ้างถึงใน ลำดวน สุขพันธ์, รวบรวม, **ประเพณีการบวช** (พระนคร : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, 2520), 3.

เมื่อพระพุทธศาสนาแพร่หลายมากขึ้น มีผู้ศรัทธาเลื่อมใสปรารถนาที่จะขอบวชเป็นภิกษุจำนวนมาก พระพุทธเจ้าทรงดำริว่า การบวชด้วยพระวาจาที่ดีหรือด้วยการรับไตรสรณคมน์ก็ดี ไม่สามารถที่จะยังกิจแห่งสงฆ์ให้สำเร็จลุล่วงได้โดยสะดวก และอีกประการหนึ่งพระองค์มีพระประสงค์ที่จะให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายหยั่งรากลึกอยู่ทั่วทุกมุมโลก พระองค์จึงทรงยกเลิกการบวชดังกล่าว และบัญญัติการบวชแบบใหม่ขึ้น โดยการมอบหมายให้คณะสงฆ์เป็นใหญ่ในศาสนกิจทั้งปวง สามารถบวชได้ภายในสังฆมณฑลที่มีขอบเขตแน่นอนเรียกว่าสีมา มีพระอุปัชฌาย์ทำหน้าที่เป็นประธานพระสงฆ์กล่าววาจาประกาศรับบุคคลนั้น ๆ เข้าร่วมคณะสงฆ์เพื่อปฏิบัติศาสนกิจต่อไป การบวชจะสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากที่ประชุมสงฆ์ ณ ที่นั้นด้วย การบวชด้วยวิธีนี้ เรียกว่า“ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา” ซึ่งการบวชวิธีนี้ ยังถือปฏิบัติกันมาจนปัจจุบันนี้

คุณสมบัติของผู้บวช

เพื่อให้ผู้บวชสามารถปฏิบัติกิจของสงฆ์ได้อย่างสมบูรณ์และป้องกันผู้ไม่ประสงค์ดีแฝงตัวเข้ามาทำลายพระพุทธศาสนา จึงมีการระบุคุณสมบัติของผู้บวชไว้ดังนี้

1. ต้องเป็นผู้ชาย มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์
2. ต้องไม่ใช่อภัพบุคคล คือ บุคคลต้องห้ามที่ไม่อนุญาตให้บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาโดยเด็ดขาด ทั้งนี้ อภัพบุคคลมีอยู่จำพวก ได้แก่
 - 2.1 คนมีเพศบกพร่อง มี 2 จำพวก ได้แก่ บัณเฑาะก์ คือเป็นกะเทยและคนมี 2 เพศ คือมีทั้งเพศหญิงและเพศชายในร่างเดียวกัน
 - 2.2 คนประพฤตินิन्दพระธรรมวินัย มี 7 จำพวก ได้แก่ คนฆ่าพระอรหันต์ คนประทุษร้ายภิกษุณี คนลักเพศ คือคนที่ตั้งใจปลอมเข้ามาอยู่ในหมู่ภิกษุโดยถือเพศภิกษุเอง ภิกษุผู้ไปเข้ารีตเดียรฉัตร ภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุผู้ทำสังฆเภท คือทำให้สงฆ์แตกแยกกัน และคนที่ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงห่อพระโลหิต
 - 2.3 คนประพฤตินิन्दต่อกำเนิดของตน มี 2 จำพวก ได้แก่ คนฆ่ามารดาและคนฆ่าบิดา

นอกจากอภัพบุคคลแล้ว ยังมีบุคคลที่ถูกห้ามบวชอีก 8 จำพวก ได้แก่

1. คนมีโรคติดต่อร้ายแรง โรคไม่จักษหาย โรคเรื้อรัง ได้แก่ โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมือมอมคร่อ โรคลมบ้าหมู ทั้งนี้ คนที่เป็นโรคเหล่านี้ หากรักษาให้หายเป็นปกติแล้วสามารถบวชได้

³พระธรรมวโรดม, **คู่มือพระอุปัชฌาย์**, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการดำเนินการฝึกซ้อมอบรมพระอุปัชฌาย์ส่วนกลาง, 2545), 86-92.

2. คนมีอวัยวะบกพร่อง ได้แก่ คนมือขาด คนเท้าขาด คนทั้งมือและเท้าขาด คนหูขาดคน จมูกขาด (จมูกแหว่ง) คนทั้งหูและจมูกขาด คนนี้ วมือนี้ วมเท้าขาด คนง่ามมือง่ามเท้าขาด และคน เอ็นขาด

3. คนมีอวัยวะไม่สมประกอบ ได้แก่ คนมีมือเป็นแผ่น คนค่อม คนเตี้ยกว่าปกติ คนคอกพอก คนเท้าปุก คนแปลกเพื่อน เช่น สูงเกินไป ต่ำเกินไป ดำเกินไป ขาวเกินไป ผอมเกินไป อ้วนเกินไป เป็นต้น ทั้งนี้ คนมีอวัยวะไม่สมประกอบหากแก้ไขให้หายสามารถบวชได้

4. คนพิการ ได้แก่ คนบอดตาใส คนง่อยคือมือหงิก เท้าหงิก นิ้วหงิก คนกระจอก คือมีเท้า หรือขาพิการเดินไม่ปกติ คนตาบอดมืด คนใบ้ คนหูหนวก คนทั้งบอดทั้งใบ้ คนทั้งใบ้ทั้งหูหนวก คน ทั้งบอดทั้งใบ้ทั้งหูหนวก

5. คนทุพพล ได้แก่ คนแก่งอนแ่งทำงานไม่ไหว คนมีอิริยาบถขาด คือคนเปลี้ย เส้นประสาทพิการ

6. คนมีเกี้ยวข้อง ได้แก่ คนที่มารดาบิดาไม่อนุญาต คนเป็นราชภัก คือข้าราชการที่ พระราชาเลี้ยง คนมีหนี้สิน คนเป็นทาส คนจำพวกนี้ หากพ้นจากเกี้ยวข้อง คือบุตรได้รับอนุญาต จากมารดาบิดา ราชภักได้รับอนุญาตจากพระราชาหรือเจ้านายที่เหนือตน คนมีหนี้สินใช้หนี้เสร็จ แล้ว และคนเป็นทาสได้รับปลดเป็นไทแล้วสามารถบวชได้

7. คนเคยถูกอาชญาหลวง ได้แก่ คนถูกเชี่ยนหลังลาย คือมีรอยแผลเป็นที่หลัง คนถูกสัก หมายโทษ

8. คนประทุษร้ายความสงบ ได้แก่ โจรผู้ร้ายที่ขี้ นชื่อโด่งดัง คนโทษหนีเรือนจำ คนผู้ถูก ติดยินไว้ คือมีประกาศบอกว่าถ้าพบเข้าที่ใดให้ฆ่าเสีย

นอกจากที่กล่าวมาทั้งหมดแล้วยังมีบุคคลต้องห้ามที่ไม่ให้บวชอีก 3 จำพวก ได้แก่

1. คนไม่มีอุปัชฌาย์ หรือมีคนอื่นจากภิกษุเป็นอุปัชฌาย์คือมีคนที่ไม่ใช่พระภิกษุเป็นพระ อุปัชฌาย์ หรือถือสงฆ์ถือคณะเป็นอุปัชฌาย์

2. คนไม่มีบาตร ไม่มีจีวร หรือไม่มีทั้งบาตรทั้งจีวร

3. คนยืมบาตร ยืมจีวร หรือยืมทั้งบาตรทั้งจีวร

การเตรียมตัวบวช

เมื่อบุคคลใดมีศรัทธาพร้อมจะบวช ผู้ปกครองหรือบิดามารดาจะต้องพาบุคคลนั้นไปหาเจ้า อาวาสเพื่อถวายตัวให้เจ้าอาวาสจัดการบวชให้ ทั้งนี้ ถ้าเจ้าอาวาสได้รับการแต่งตั้งเป็นอุปัชฌาย์ แล้วก็จะพิจารณารับบวชเอง แต่หากเจ้าอาวาสยังไม่ได้รับการแต่งตั้งเป็นอุปัชฌาย์ก็จะแนะนำหรือ พาไปหาพระอุปัชฌาย์ในเขตนั้นเพื่อพิจารณารับบวชให้ โดยการพิจารณารับบวชนั้นจะมีการ ตรวจสอบคุณสมบัติของบุคคลนั้นซึ่งถ้าเห็นว่ามีความสมบูรณ์ครบถ้วนและไม่เป็นบุคคลต้องห้าม

ตามที่ระบุไว้ข้างต้นพระอุปัชฌาย์ก็จะรับบวชให้ หลังจากถวายตัวกับเจ้าอาวาสหรือพระอุปัชฌาย์แล้วจะเรียกบุคคลนี้ว่า“นาค” หรือ “เจ้านาค”

ระยะเวลาก่อนบวช นาคจะต้องฝึกซ้อมกิริยามารยาทของความเป็นพระภิกษุ และหัดท่องคำขานนาค ทั้งคำขอบรรพชาอุปสมบท คำขอศีล คำขอนิสัย รวมถึงท่องจำบทสวดมนต์ ต่าง ๆ ให้ได้ ในขณะที่เดียวกันผู้ปกครองต้องเตรียมเครื่องบวชหรืออัฐบริวาร คือเครื่องบริวารที่จำเป็น 8 อย่างของพระบวชใหม่ ได้แก่ บาตร อินฺทรวาสก (ผ้าสบงหรือผ้า누้) อุตราสงค์ (ผ้าจีวรหรือผ้าห่ม) สังฆาฏี (ผ้าพาดบ่า) กายพัชนี (ผ้าประคตเอวหรือผ้าคาดเอว) ปริศสาวณะ (ผ้ากรองน้ำหรือกระบอกกรองน้ำ) สูจิ (เข็ม) และ วาสี (มีดโกน) นอกจากนี้ ยังมีเครื่องใช้ที่จำเป็นอื่น ๆ อีก เช่น เสื้อหมอน มุ้ง ร่ม รองเท้า ถูย่ำม สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน เป็นต้น

ก่อนถึงวันบวช นาคจะต้องไปลาบวชโดยจัดดอกไม้ ธูป เทียนใส่พานไปขอขมาญาติพี่น้องและผู้ใหญ่ที่นับถือ เพื่อขออโหสิกรรมที่ตนกระทำล่วงเกินไว้ไม่ว่าจะเป็นด้วยกายกรรม วาจากรรม หรือมโนกรรม ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ตามปกติมักนิยมปลงผม คือ วนวด เศษของนาคโดยให้บิดามารดา หรือพระภิกษุที่เคารพขริบปลายผมให้ก่อนพอเป็นพิธี ต่อจากนั้นให้ผู้ชำนานูโกนผม คือ วนวด เศษของนาคให้หมดจด อาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด แล้วนุ่งขาวห่มขาวก่อนที่จะไปลาบวช

สำหรับพิธีทำขวัญนาคนั้น เป็นสิ่งไม่จำเป็นและเป็นการสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์⁴ ซึ่งอาจจะจัดหรือไม่จัดก็ได้ ทั้งนี้ จุดประสงค์ของการทำขวัญนาคนั้นคือต้องการให้นาคหมดห่วงใยในสิ่งผูกพันต่าง ๆ ให้นาคมีศรัทธาและมีกำลังใจในการปฏิบัติศาสนกิจให้สำเร็จลุล่วง ตลอดจนให้นาคได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับผลานิสงส์ของการบวชและวิธีปฏิบัติตัวเมื่อบวชเป็นพระภิกษุแล้ว⁵

พิธีบวช

เมื่อถึงวันบวชจะนำนาคไปยังอุโบสถ ทำประทักษิณคือเวียนขวารอบอุโบสถภายนอกเขตสีมา 3 รอบ เพื่อแสดงความเคารพเขตแดนที่ทำสังฆกรรมและแสดงความเคารพพระประธานที่อยู่ในอุโบสถ จากนั้นนำนาคมาวันทาสีมาที่อยู่ด้านหน้าอุโบสถ แล้วให้นาคโปรยทานอันเป็นการบริจาคทานก่อนบวช เสร็จแล้วจูงนาคเข้าอุโบสถโดยให้ก้าวข้ามธรณีประตู จากนั้นให้นาคเข้าไปจุดธูป เทียน บูชาพระรัตนตรัยก่อนเริ่มทำพิธีบวช

⁴ไสว มาลาทอง และ อเนก ขำทอง, รวบรวม, **คู่มือบรรพชาอุปสมบท ฉบับกรมการศาสนา** (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2527), 18.

⁵ลำดับวน สุขพันธุ์, รวบรวม, **ประเพณีการบวช** (พระนคร : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, 2520), 20-21.

ผู้ทำพิธีบวชในอุโบสถประกอบด้วยพระอุปัชฌาย์ซึ่งเป็นประธานในการบวช พระคู่สวด 2 รูป ได้แก่ พระกรรมวาจาจารย์และพระอนุสาวนาจารย์ ซึ่งทำหน้าที่สมมติตนเพื่อสอนข้อปฏิบัติ บวช สอบถามอันตรายิกธรรม โดยอันตรายิกธรรม คือ ธรรมอันตราย หมายถึง เหตุที่ขัดขวางการ อุปสมบท เช่น มีอายุไม่ครบ 20 ปีบริบูรณ์ หรือเป็นโรคเรื้อน เป็นต้น และประกาศให้คณะสงฆ์ ทราบและลงมติให้ผู้บวชเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์ นอกจากนี้ ยังมีพระอันดับคือคณะสงฆ์ที่เข้าร่วม ประชุมในการประกอบพิธีบวชด้วย โดยพิธีบวชนี้ จะเริ่มตามลำดับดังนี้

1. นาคนั่งคุกเข่ากราบบิดา มารดา 3 ครั้ง แล้วยื่นแขนรับผ้าไตรจีวรจากบิดา มารดา
 2. นาคประคองผ้าไตรจีวรเดินเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ พอเข้าไปใกล้บริเวณที่คณะสงฆ์นั่ง นาคต้องนั่งลงแล้วเดินเข้าเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ ประเคนผ้าไตรจีวร พร้อมทั้งถวายเครื่องสักการะ เสร็จแล้วกราบ 3 ครั้ง หลังจากนั้น พระอุปัชฌาย์จะมอบผ้าไตรจีวรให้ นาคลูกชี้ นยีนก้มตัวพองาม
 3. นาคกล่าวคำขานนาคขอบรรพชา เมื่อกล่าวคำขอบรรพชาจบ ถวายผ้าไตรจีวรให้พระ อุปัชฌาย์ จากนั้น กล่าวคำขอผ้าต่อจนจบ แล้วกราบพระอุปัชฌาย์ 3 ครั้ง หลังจากนั้น นั่งพับเพียบ ประนมมือฟังโอวาทจากพระอุปัชฌาย์เกี่ยวกับการบรรพชาอุปสมบท ต่อจากนั้น พระอุปัชฌาย์จะ สอนมูลกัมมัฏฐาน เรียกว่า “ตจปัญจกัมมัฏฐาน” คือ กรรมฐานมีหนึ่งเป็นที่ห้า หมายถึง การ พิจารณาผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ให้เห็นว่าเป็นของไม่งาม ทำให้จิตเกิดความเบื่อหน่าย เสร็จแล้วพระ อุปัชฌาย์จะคล้องอังสะสวมให้นาคและมอบผ้าไตรจีวรให้เป็นการแสดงว่าพระอุปัชฌาย์ยินดี บรรพชาให้ จากนั้น นาคถอยหลังให้พ้นคณะสงฆ์ ก่อนจะลูกชี้ นเดินตามพระสงฆ์ที่จะไปช่วยห่มผ้า ให้ หลังจากนั้น นาคเปลี่ยนสภาพเป็นสามเณร
 4. เมื่อครองจีวรเสร็จแล้ว สามเณรนำเครื่องสักการะไปถวายพระคู่สวดอันได้แก่พระ กรรมวาจาจารย์และพระอนุสาวนาจารย์ พร้อมกราบ 3 ครั้ง ลุกชี้ นยีนแล้วกล่าวคำขอไตรสรณ คมน์และคำขอศีล สามเณรรับไตรสรณคมน์และรับศีลจากพระคู่สวด โดยเมื่อสมาทานศีล 10 จบ ลง แล้วกราบ 3 ครั้ง ก็ถือว่าเสร็จพิธีบรรพชาเป็นสามเณร
 5. เมื่อเป็นสามเณรแล้ว ให้รับประเคนบาตรและเครื่องสักการะจากบิดา มารดา จากนั้น ถูมบาตรเดินเข้าไปวางไว้ข้างตัวด้านซ้าย ถวายเครื่องสักการะพระอุปัชฌาย์เพื่อขอนิสัยคือการขอที่ พักพิงหรือขอที่อาศัย แล้วกราบ 3 ครั้ง ลุกชี้ นยีนกล่าวคำขอนิสัย จบแล้วนั่งฟังพระอุปัชฌาย์ให้ โอวาท และแนะนำนามฉายาภาษาบาลีของพระอุปัชฌาย์ รวมถึงตั้งนามฉายาเป็นภาษาบาลีให้
- สาเหตุที่ต้องตั้งนามฉายาขึ้นใหม่เป็นภาษาบาลีนี้ เป็นเพราะในการประกอบพิธีบวช พระ คู่สวดคือพระกรรมวาจาจารย์และพระอนุสาวนาจารย์จะต้องสวดกรรมวาจาเป็นภาษาบาลี โดย ต้องมีการกล่าวชื่อผู้บวชเป็นภาษาบาลีด้วยเพื่อประกาศให้คณะสงฆ์ทราบและลงมติให้ผู้บวชเป็น พระภิกษุโดยสมบูรณ์ นอกจากนี้ การตั้งนามฉายายังตั้งขึ้น เพื่อให้ผู้บวชลืมเรื่องทางโลกแล้วหันมา ระลึกถึงหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติในทางธรรมและวินัย เพราะนามฉายาส่วนใหญ่ มักมีความหมายไป

ในทางธรรม⁶ ทั้งนี้ นามฉายาที่ได้รับถือเป็นชื่อในทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เมื่อต้องการกล่าวถึงพระภิกษุอย่างเป็นทางการโดยจะใช้ควบคู่กับชื่อจริงของผู้บวช เช่น กล่าวถึงพระที่ชื่อ “อำนาจ” นามสกุล “ปักษาสุข” ซึ่งได้รับนามฉายาว่า “ฐานวโส” ว่า “พระอำนาจ ฐานวโส” เป็นต้น

เมื่อพระอุปัชฌาย์ตั้งนามฉายาให้แล้วจะสอนว่าเมื่อพระคู่สวดสอบถามว่า “กินนาโมสิ” ซึ่งแปลว่า “ท่านชื่ออะไร” ให้ตอบว่า “อะหัง ภันเต + นามฉายาของตนเอง + นามะ” และเมื่อพระคู่สวดถามว่า “โก นามะ เต อุปัชฌายโ” ซึ่งแปลว่า “อุปัชฌาย์ของท่านชื่ออะไร” ให้ตอบว่า “อุปัชฌายโ เม ภันเต อาย์สมา + นามฉายาของพระอุปัชฌาย์ + นามะ” ต่อจากนั้นพระอุปัชฌาย์จะบอกชื่อปริวารให้สามเณร สามเณรต้องตอบว่า “อามะ ภันเต” เมื่อครบ 5 ครั้งแล้ว พระอุปัชฌาย์จะคล้องสายโยกบาตรให้ แล้วสั่งให้สามเณรถอยห่างออกจากที่ประชุมสงฆ์โดยให้สามเณรประนมมือเดินเข้าถอยหลังออกมาให้พ้นคณะสงฆ์ ยืนขึ้น กลับหลังหัน เดินไปทางหน้าอุโบสถ แล้วกลับหลังหันเพื่อหันหน้าตรงมาทางคณะสงฆ์

6. พระคู่สวดสมมติตนเป็นผู้ สอนข้อมโดยต้องกล่าวนามฉายาของสามเณรและพระอุปัชฌาย์เป็นภาษาบาลี แล้วออกไปถามอันตรายกกรรมต่อสามเณร ณ ที่ที่กำหนดไว้ หลังจากนั้น พระคู่สวดกลับมากล่าวที่ประชุมสงฆ์

7. พระคู่สวดมารายงานต่อที่ประชุมสงฆ์ แล้วเรียกสามเณรเข้าสู่ที่ประชุมสงฆ์โดยใช้คำว่า “อาคัจฉาหิ” สามเณรเดินประนมมือเข้ามาคุกเข่า กราบ 3 ครั้ง แล้วกล่าวคำขออุปสมบท พระอุปัชฌาย์กล่าวคำอุปโลกน์เผด็จสงฆ์เพื่อประกาศท่ามกลางคณะสงฆ์ให้ทราบถึงความต้องการของสามเณร และขอความเห็นจากคณะสงฆ์ว่าจะรับเป็นสมาชิกในหมู่สงฆ์หรือไม่ จากนั้นพระคู่สวดจะถามอันตรายกกรรมซ้ำ ในที่ประชุมสงฆ์ แล้วพระคู่สวดจะสวดญัตติ คือ การยื่นข้อเสนอและลงมติเพื่อยกสามเณรให้เป็นพระภิกษุ เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมมีทั้งหมด 4 จบ ได้แก่ ข้อเสนอที่สามเณรขอบวช 1 จบ และสวดประกาศขอรับความเห็นชอบจากที่ประชุมสงฆ์อีก 3 จบ เมื่อไม่มีสงฆ์คัดค้านเป็นอันเสร็จญัตติจตุตถกรรมอุปสมบท เป็นพระภิกษุโดยถูกต้องตามพระธรรมวินัย

8. พระใหม่ถอดสายโยกบาตรออกจากตัวแล้ววางบาตรไว้ทางซ้ายมือ นั่งพับเพียบประนมมือฟังพระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์ 8 ประการ โดยบอกเป็นภาษาไทยก่อนแล้วจึงบอกเป็นภาษาบาลี เสร็จแล้วพระใหม่รับว่า “อามะ ภันเต” จากนั้นลุกขึ้นนั่งคุกเข่า ประนมมือกราบพระอุปัชฌาย์ 3 ครั้ง

หลังจากนั้นพระใหม่รับประเคนเครื่องบริวารจากบิดา มารดา และญาติ พระสงฆ์อนุโมทนา ให้พระใหม่กรวดน้ำ รับพร และกราบ 3 ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธีเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์

⁶ ส. วัฒนเศรษฐ์, ปทานุกรมการตั้งชื่อและนามสกุล (พระนคร : เกษมบรรณกิจ, 2510), 71.

อานิสงส์ของการบวช

การบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาถือเป็นการทำบุญที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งส่งผลให้ผู้บวชและผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับอานิสงส์หรือผลจากการทำบุญในครั้งนั้น ทั้งนี้ อานิสงส์ที่ได้จากการบวชนั้นสามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ อานิสงส์แก่ตัวผู้บวช อานิสงส์แก่ผู้อื่น และอานิสงส์แก่พระศาสนา⁷ ดังนี้

1. อานิสงส์แก่ตัวผู้บวช

เมื่อได้บวชเป็นพระภิกษุแล้ว ผู้บวชจะได้เรียนรู้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ได้รู้จักรู้จักตน ให้มีความอดทน ฝึกหัดกิริยามารยาททั้งทางกาย วาจา และจิตใจให้มีความสำรวมและเรียบร้อยดีงาม ตลอดจนได้ฝึกปฏิบัติธรรมซึ่งทำให้จิตใจบริสุทธิ์ มีสมาธิ และมีความสุขรอบคอบ นอกจากนี้ยังทำให้ผู้บวชเกิดความฉลาดตามคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย โดยความฉลาดที่เกิดขึ้นนั้นเรียกว่า “กุศล” หรือ “โศศล” ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 3 ประเภท ได้แก่ อายโศศล คือความฉลาดในทางเจริญ รู้ว่าสิ่งใดคือความเจริญ อปายโศศล คือความฉลาดในทางเสื่อม รู้ว่าสิ่งใดคือความเสื่อม และอุปายโศศล คือความฉลาดในการดำเนินชีวิตให้หลีกเลี่ยงพ้นจากทางแห่งความเสื่อม⁸ ทั้งนี้ สิ่งที่กำลังกล่าวมาทั้งหมดจะทำให้ตัวผู้บวชเกิดความเจริญรุ่งเรืองและมีความสุขในการดำเนินชีวิต

2. อานิสงส์แก่ผู้อื่น

การบวชนั้นถือเป็นการทดแทนบุญคุณบิดา มารดา และผู้มีพระคุณทางหนึ่ง ดังนั้น นอกจากตัวผู้บวชจะได้รับอานิสงส์จากการบวชแล้ว ยังทำให้บิดา มารดา และผู้มีพระคุณซึ่งมีส่วนร่วมในการบวชได้รับอานิสงส์ด้วย โดยเมื่อผู้บวชบวชเป็นพระภิกษุ บิดา มารดา และผู้มีพระคุณจะเกิดความปลื้มปิติ มีความสุข และเกิดศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา ตลอดจนทำให้บุคคลเหล่านั้นได้มีโอกาสใกล้ชิดพระพุทธศาสนาโดยการทำบุญ ประพฤติปฏิบัติธรรม ทำให้ได้รับความรู้ มีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ชีวิตมีความสุขและมีความเจริญรุ่งเรือง

3. อานิสงส์แก่พระศาสนา

อานิสงส์แก่พระศาสนานั้นเกิดขึ้นเนื่องจากการบวชนั้นถือเป็นการสืบต่ออายุพระศาสนา ทำให้พระศาสนาสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไป โดยผู้บวชถือเป็นศาสนทายาทที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งส่งผลให้พระพุทธศาสนาเจริญกว้างไกลยิ่งขึ้น

⁷พุทธทาสภิกขุ, **บวชทำไม** (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, 2529), 74-79.

⁸พระธรรมวโรดม, **คู่มือพระอุปัชฌาย์** 112.

บรรณานุกรม

- ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ และคณะ, รวบรวม. **คู่มือบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2525.
- ทวี พลรัตน์, ชุมพล อนุพานนท์ และกัณหา ชาน้อย, รวบรวม. **เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาพระอุปัชฌาย์ โครงการประชุมสัมมนาพระอุปัชฌาย์ พ.ศ.2541**. พิมพ์ครั้งที่3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541.
- ธ. ธรรมศรี. **คู่มือคู่สวดอุปัชฌาย์**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2519.
- ธรรมดิลก, พระ. **พระใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.
- ธรรมปราโมทย์, รวบรวม. **บวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง คู่มือสำหรับพระแท้**. พิมพ์ครั้งที่3. กรุงเทพมหานคร : ลิเบอร์ตี เพรส 2535.
- ธรรมวโรดม, พระ. **คู่มือพระอุปัชฌาย์**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการดำเนินการฝึกอบรมพระอุปัชฌาย์ส่วนกลาง, 2545.
- นันทะมูณี, พระราช. **บวชอย่างไร**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, 2529.
- พุทธทาสภิกขุ. **จุดมุ่งหมายของการบวชที่ถูกต้อง**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมบุชชา, 2526.
- _____. **บวชทำไม**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, 2529.
- พูนพิสมัย ดิศกุล, หม่อมเจ้า. **ประเพณีไทย**. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, 2518.
- ลำดวน สุขพันธุ์, รวบรวม. **ประเพณีการบวช**. พระนคร : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, 2520.
- วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. **การบวชในพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2548.
- ส. วัฒนเศรษฐ. **ปทานุกรมการตั้งชื่อและนามสกุล**. พระนคร : เกษมบรรณกิจ, 2510.
- สมพงษ์ เกரியงไกรเพชร. **ประเพณีไทยโบราณ**. พิมพ์ครั้งที่2. พระนคร : แพร์พิทยา, 2515.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. **ประเพณีการบวชแนวประหยัด**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2538.
- สำเนียง เลื่อมใส, พระมหา. **เตรียมตัวบวช**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532.
- ไสว มาลาทอง และ อเนก ขำทอง, รวบรวม. **คู่มือบรรพชาอุปสมบท ฉบับกรมการศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2527.
- อำนาจ ปักษาสุข. "การศึกษาการตั้งนามฉายาของพระสงฆ์ไทย" วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร 2550.